



Уводна реч њосџујућних уредника

Сложена мрежа узрочно-последичних веза између еколошких проблема, очекиваног неограниченог економског раста и социјалних питања (од раста светског становништва до ратова) реалност је савременог доба. Управо у том контексту могуће је и потребно сагледати значај одрживог развоја и улогу образовања. Одрживи развој осмишљен је као стратегија усклађивања, односно помирења економских и социјалних развојних циљева са ограничењима и специфичностима животне средине. У најширем смислу, циљ концепта јесте успостављање нарушене хармоније између човечанства и природе, као и унапређивање хармоније међу људским бићима, што је, још 1987. године, истакла Светска комисија за животну средину и развој у извештају *Наша заједничка будућност*. У истом извештају дата је и дефиниција одрживог развоја којом се инсистира на задовољењу потреба садашњих генерација, уз обавезну бригу о потребама будућих генерација. У питању је концепт развоја који мора да буде еколошки исправан, али и социјално прихватљив – он укључује алтруизам (захтев да се свим људима омогуће задовољење основних потреба и прилика за бољи живот) и (родитељску) бригу за потомство, односно међугенерациску одговорност. Ипак, иако најприхваћенија и најчешће цитирана, ова дефиниција истовремено представља и предмет спора. Велики број аутора у њеној основи види и с правом критикује скривени антропоцентризам, а разлике у тумачењу ове дефиниције представљају само манифестацију ширег проблема, односно неслагања у погледу питања шта би требало *одржавати*: природне ресурсе из искључиво функционалних разлога или природу независно од њене корисности за човека. Са друге стране, извесно је да решење насталих и међусобно повезаних проблема у животној средини, економији и друштву треба тражити у самим узроцима. Узрока је дакако много, али допустимо себи слободу да овом приликом као заједнички именоватељ свих проблема (или макар већине њих) издвојимо претерану окупираност савременог човека материјалним стицањем и потрошњом. Прекомерна потрошња налази се у основи свих проблема у животној средини. Истовремено, усредсређеност на задовољење материјалних потреба удаљава човека од сопственог духовног развоја и других (нематеријалних) вредности, рађа у њему неосетљивост – како за природу, тако и за друге људе – или бар тој неосетљивости доприноси. Одатле следи како управо издизање човека изнад разине фокусираности на задовољење материјалних потреба (и, прецизније, жёлѧ) представља иницијалну каписулу у остваривању онога што смо раније истакли као циљ одрживог развоја: успостављање и унапређивање хармоније између човека и природе, као и између самих људи. Али исто тако, могло би да важи и обрнуто: развијањем осетљивости човека за природу и друге људе могу се макар ублажити проблеми претеране окупираности материјалним стицањем и потрошњом. И поред многих дилема и непознаница, значај концепта одрживости је несагледив, а из свега наведеног могуће је извести импликације везане за образовање, као и за његову улогу у датом контексту.

На свим конференцијама у организацији Уједињених нација (примера ради, у Рио де Жанеиру 1992. и 2012, Јоханесбургу 2002, Њујорку 2015), значајним за еволуцију одрживог развоја на глобалном нивоу, као и за учвршћивање колективне одговорности према принципима овог концепта, успостављен је консензус о образовању као незаобилазном фактору у дисеминацији вредности одрживости. О значају образовања у овом контексту сведочи и чињеница да су Уједињене нације прогласиле период од 2005. до 2014. године Деценијом образовања за одрживи развој. Другим речима, перспектива одрживог развоја и трансформација људског друштва у одрживо зависи од одговарајућег система знања и вредности, те способности сваког појединца да их примени у свакодневном животу, а управо образовање има моћ да доведе до наведених промена. При томе, неки од најважнијих циљева на које би образовање требало да се усредсреди јесу развој љубави и поштовања према природи, компетенција и спремности да се капацитети Земље користе брзином не већом него што она може да их обнови, као и развој праведности, солидарности, мирољубивости, толеранције. Како би се ови циљеви одрживости остварили, а образовање испунило важну улогу која му је додељена, више је предуслова. Најпре, тема одрживог развоја требало би да се укључи у све нивое једног васпитно-образовног система, од предшколског узраста до универзитета. И шире, проблеми (не)одрживости обухватају таква питања и изазове који захтевају целоживотно учење. Успешна интеграција циљева из области одрживог развоја у један васпитно-образовни систем подразумева и обавезно уважавање свих специфичности овог сложеног концепта, а једна од кључних карактеристика одрживог развоја јесте функционално јединство заштите животне средине, одрживог економског и социјалног развоја. То за собом повлачи обавезан холистички и истовремени приступ свим повезаним и међусобно зависним проблемима из наведених области, односно, свако бављење проблемом из једне од ових области условљава свест о целини. Овакав приступ захтева и интердисциплинарно решавање наведених проблема, што омогућава да се одређена тема сагледа из више различитих углова, са више различитих аспеката и уз примену различитих методологија. Коначно, веома је важно циљеве одрживости ускладити са карактеристикама школског/студијског предмета у који се интегришу, као и прилагодити их узрасту полазника.

У овом темату проблеми образовања за одрживи развој сагледани су из различитих перспектива, уз уважавање холистичког и интердисциплинарног карактера концепта. Заједничко свим радовима у овом специјалном броју јесте пресек стања у којем се налази образовање за одрживи развој, укључујући и пројекције очекиваних промена у овој области заснованих на значају образовног концепта, као и на уоченим проблемима у реализацији кључних циљева из ове области. Истовремено, овај специјални број представља огледало разноврсности, пре свега у погледу избора истраживачких проблема. Прва три рада су прегледни радови. У њима су отворени проблеми и постављена многа питања о повезаности одрживог развоја и образовања, са израженим критичким освртом, али и предлозима решења и значајним импликацијама на образовање. Тако, Бонет преиспитује и промишља вредности из области одрживости које су већ утицале на образовање, али и оне које би то тек требало да учине. Андевски се критички осврће на развој еколошког образовања и његово трансформисање у одрживо. Кундачина и Висковић проблематизују стратегије учења као предуслов развоја еколошких компетенција. У осталих седам радова дат је приказ резултата емпиријских истраживања о улози образовања у контексту одрживог развоја. Неколико аутора бави се различитим аспектима проблема интегрисаности образовања за одрживи развој у целости или појединих његових сегмената, као и начинима да се то ефикасно учини на основношколском (Скрибе Димец; Веиновић; Станишић) и универзитетском нивоу (Старц; Орловић Ловрен). Такође, поједини аутори (Србиновски; Јовановић и Живковић) издвојили су и испитали утицај одређених фактора на формирање еколошког погледа на свет, односно

на проеколошко понашање. У неким од радова о образовању за одрживи развој дискутује се генерално и феноменолошки, у другим се пак емпиријски истражују и тумаче проблеми на локалном нивоу, у погледу остварености циљева из ове области у оквирима образовног система једне државе (Словенија, Србија, Македонија). Темат, такође, сведочи о чињеници да се образовањем за одрживи развој баве стручњаци различитих профила, између осталих филозофи, педагози, методичари, стручњаци из области менаџмента, андрагози. Имајући у виду претходна запажања, темат манифестује различите аспекте холистичког приступа, својственог одрживом развоју и образовном концепту који је на њему заснован.

У области образовања за одрживи развој има још доста простора за унапређивање квалитета овог концепта, генерално и на нивоу појединих његових аспеката, на теоријском нивоу и у пракси. Међутим, сви ми који се бавимо овом тематиком знамо да није реч само о могућностима унапређивања концепта одрживог развоја. У питању је *обавеза* која стоји пред нама. То потврђује досадашња научна и стручна литература у овој области, а бројна питања су отворена истраживањима и радовима у овом специјалном броју, што и јесте био један од његових циљева. Осим тога, верујемо у допринос темата у (даљем) промовисању овог значајног образовног концепта, као и његове што квалитетније имплементације у наставни процес на свим нивоима васпитања и образовања. Уз аргументацију о значају различитих циљева из области образовања за одрживи развој, радови у овом специјалном броју нуде увид у неке од препрека у њиховом остваривању, али представљају и својеврсну ризницу идеја за њихово ефикасније интегрисање у образовни систем на различитим нивоима.

Јелена Стјанишић¹
Зорица Веиновић²

1 jstanic@ipi.ac.rs

2 zorica.veinovic@uf.bg.ac.rs